

BEGIN MET HET BEPALEN VAN EEN DOEL, BEDENK EEN ESSENTIELE VRAAG, KIES DAN DE CENTRALE LEERACTIVITEIT, VERVOLGENS EEN PASSENDE EN EFFECTIEVE WERKVORM, EVALUEER, REFLECTEER SAMEN MET LEERLINGEN OP HET LEERRESULTAAT EN PROCES.

AFFECTIEF: BETROKKENHEID; EMPATHISCH VERMOGEN; DOORZETTINGSVERMOGEN

Leeractiviteiten: (*van eenvoudiger naar meer complex*) aandachtig kijken; aandachtig luisteren; instemmen; meedenken; jezelf verantwoorden; emoties van anderen begrijpen; in dialoog gaan; gevoel uitdrukken; doorvragen; interesse tonen; je mening kunnen herzien; van perspectief wisselen; jezelf inleven in de ander; zorgzaam zijn; betrokken zijn; compassie tonen; wederzijdse afhankelijkheid begrijpen; bereid zijn het eigen oordeel te herzien; rechtvaardigen; persoonlijke visie of filosofie uitdrukken; rekening kunnen houden met andere waarden; jezelf motiveren; doorzetten. (**A** = affectief)

Werkvormen: (*deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof*)

- A1) Woordvoerder:** het verhaal of mening van de ander nauwkeurig samenvatten voor anderen;
- A2) Just like me:** jezelf inleven in de situatie van een ander en naar overeenkomsten zoeken met jezelf; dialogische gespreksvormen;
- A3) Geleerde werkelijkheid?:** specifieke emoties of motieven beschrijven in specifieke kunstvormen of het verloop van emoties beschrijven (in tijdgebonden kunstvormen);
- A4) In tweestrijd:** afwegen en beschrijven van emotie versus ratio of individu versus sociale context (vervolg: steeds verder nuanceren - complexe emoties beschrijven);
- A5) Top-journalist:** inlevende-maar-kritische-diepteinterview-vragenreeks bedenken;
- A6) Identificeren:** jezelf inleven in de geestestoestand van een kunstenaar op basis van een kunstwerk;
- A7) Change your mind:** vanuit het standpunt van een ander discussiëren;
- A8) Blikwisseling:** vanuit het standpunt van een specifieke kunstenaar keuzes kunnen benoemen gericht op expressie, effect en betekenis;
- A9) Waarde&wisselkoers:** waarde(n) benoemen en ter discussie stellen; andere leerling denkt mee en vult aan;
- A10) Diamant-rangordenen & emotionele retorica:** vanuit inleven en emotionele argumenten prioriteiten stellen - het belangrijkste argument bovenaan; het minst belangrijke onderaan; in het midden de twijfelgevallen - daarover uitwisselen en op basis van emotionele overtuigingskracht volgorde samen aanpassen - daarna reflecteren op het proces en de samenwerking;
- A11) Ooit** - het opnieuw beleven of inleven in een bepaalde mentale toestand van jezelf.

SENSOMOTORISCH: VORMGEVINGVAARDIGHEDEN & KUNSTANALYSE VAARDIGHEDEN

Leeractiviteiten: (*van eenvoudiger naar meer complex*) aandachtig kijken; aandachtig luisteren; waarneming nauwkeurig beschrijven; nauwkeurig nabootsen; toepassen met aandacht voor specifieke kunstzinnige vormgeving; onderscheiden (verschillen kunnen waarnemen en beschrijven tussen gangbare en uitdagende aanspreking van de waarneming); attribueren; verbeelden; vormgeven; kunst analyseren; ontwerpen; produceren; experimenteren met vormgeving; persoonlijke stijl in vormgeving ontwikkelen. (**Z**=zintuigen)

Werkvormen: (*deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof*)

- Z1) Tussen-kunst-en-kitsch:** genuanceerd kunnen onderscheiden, toeschrijven op basis kunst analyseren;
- Z2) Beschrijf voor een blinde persoon** (voor beeldende kunst en voor dans); *Beschrijf voor een slechthorende persoon* (voor muziek) - oefeningen gericht op leren hanteren van kunstvocabulaire;
- Z3) Welk beeld weg/welk muziekstuk weg etc. (= The odd-one-out):** beschrijven, beargumenteren, kritisch selecteren en evalueren met aandacht voor vormgeving;
- Z4) Diamant-rangordenen:** rangordenen op basis van kenmerken van de kunstzinnige vormgeving of stijl, de hoogste plek is wat het meest kenmerkend is en de laagste plek het minst kenmerkend, daartussen de twijfelgevallen - op basis van argumenten gericht op de vormgeving uitwisselen en samen aanpassen totdat iedereen het eens is - daarna reflecteren op leerproces;
- Z5) Target:** bijv. 'Wat maakt een goed modernistisch kunstwerk', criteria laten benoemen in duo's, in drie cirkels (schietschijfvorm) 1, 2 en 3 (middencirkel) zetten en de kunstwerken op basis van vormgevingsaspecten toewijzen aan de cirkels. De kunstwerken die aan drie criteria voldoen komen in het midden en zijn het meest specifiek voor de stroming.
- Z6) Observerend leren:** hardop denkend beschrijven wat je ziet en denkt & samen reflecteren hierover.

BEGIN MET HET BEPALEN VAN EEN DOEL, BEDENK EEN ESSENTIELE VRAAG, KIES DAN DE CENTRALE LEERACTIVITEIT, VERVOLGENS EEN PASSENDE EN EFFECTIEVE WERKVORM, EVALUEER, REFLECTEER SAMEN MET LEERLINGEN OP HET LEERRESULTAAT EN PROCES.

COGNITIEF: KENNIS EN INZICHT IN KUNST & CONTEXT; DE KUNSTWERELD BEGRIJPEN

Leeractiviteiten: (*van eenvoudiger naar meer complex*) onthouden, (kennis, kunst en/of de kunstwereld) begrijpen, kennis toepassen, analyseren, kunsthistorisch redeneren, kunsthistorisch analyseren, conceptualiseren, contextualiseren, interpreteren, differentiëren, evalueren, bekritisieren, onderzoeken, genereren, probleem oplossen, ontwerpen, reflecteren op de kunstwereld. (**K** = kennis)

Werkvormen: (*deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof*).

K1) Artdealen: genuanceerd kunnen onderscheiden, toeschrijven op basis van kunsthistorische argumenten;

K2) Jureren: op basis van inhoudelijke en kunsthistorische argumenten rangordenen en evalueren;

K3) Recenseren: kunst beschrijven, analyseren, interpreteren, contextualiseren en evalueren;

K4) Diamant-rangordenen: rangorden op basis van kenmerken van de stroming of stijl, de hoogste plek is wat het meest kenmerkend is en de laagste plek het minst kenmerkend, daartussen de twijfelgevallen - op basis van argumenten gericht op de vormgeving uitwisselen en samen aanpassen totdat iedereen het eens is - daarna reflecteren op leerproces.

K5) Concept-mapping: kunsthistorische of inhoudelijke begrippen aan elkaar relateren (evt. rangordenen), waarbij de relaties ook benoemd worden.

K6) Research-cards: keuzemenu voor leerlingen, zij kunnen op basis van hun eigen interesse kiezen voor verschillende (soorten) onderzoeksvragen (verdieping) over verschillende onderwerpen, thema's of invalshoeken.

CREATIEF: EXPERIMENTEREN, ASSOCIEREN, COMBINEREN, INNOVEREN: TRANSFORMEREN

Leeractiviteiten: (*van eenvoudiger naar meer complex*) vrij associëren, genereren, verzinnen, voorstellen, verbeelden, experimenteren (trial & error), exploreren, combineren, deconstrueren, vernieuwen/innoveren, voorspellen, transformeren. (**C** = creativiteit)

Werkvormen: (*deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof*).

C1) Brainstormen: mindmap schrijven in woorden; mindmap tekenen;

C2) Vragen genereren: veel verschillende soorten vragen bedenken;

C3) Visuele denkstrategieën - Stel je voor: Hoe zou het eruit zien als....; hoe zou het klinken als....etc.;

C4) Visuele denkstrategieën - Consequenties: als....dan....; *Wat als:* wat zou er gebeuren als je..... (avontuurlijk denken, fantasievol denken en kijken);

C5) Open vragen stellen zoals: Wat is er aan de hand in dit kunstwerk? Wat zie je of hoor je waardoor je dat denkt? Wat kunnen we nog meer bedenken over dit kunstwerk? (Visual Thinking Strategies);

C6) Visible Thinking Routines werkvormen zijn gericht op creatief leren denken; denken met verbeeldingsvermogen: *zien-denken-verwonderen?*;

C7) Visible Thinking Routines werkvormen zijn gericht op creatief leren denken; denken met verbeeldingsvermogen: *begin-midden-of-eind?*;

C8) Tentoonstelling ontwerpen/ voorstelling ontwerpen: door leerlingen - al dan niet met richtlijnen of beperkingen - een concept voor eigen tentoonstelling of voorstelling te laten ontwerpen, stimuleer je het creatieve denken bij de kunsttheorie.

BEGIN MET HET BEPALEN VAN EEN DOEL, BEDENK EEN ESSENTIELE VRAAG, KIES DAN DE CENTRALE LEERACTIVITEIT, VERVOLGENS EEN PASSENDE EN EFFECTIEVE WERKVORM, EVALUEER, REFLECTEER SAMEN MET LEERLINGEN OP HET LEERRESULTAAT EN PROCES.

METACOGNITIEF: REFLECTIE; ZELFEVALUATIE VAN PROCES EN PRODUCT

Leeractiviteiten: (van eenvoudiger naar meer complex) reflecteren, zelfevaluatie (proces en product), zelfbewustzijn, taakbewustzijn, strategisch bewustzijn, zelfverantwoordelijkheid, zelfreguleren.
(M = metacognitief)

Werkvormen: (deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof).

M1) (David Perkins in *The Intelligent Eye, Learning to Think by Looking at Art*): Aandachtig en reflectief kijken.

M2) Perkins heeft ook een hele simpele maar effectieve *reflectievraag* bedacht die je aan het eind van een ervaring/les kunt stellen: (de leerling maakt de zinnen zelf af) *Ik dacht altijd dat..... maar nu begrijp ik dat.....(of maar nu heb ik ervaren dat.....)*. Deze vraag dient een tweeledig doel: de leerling denkt erover na en vat zo de ervaring in eigen woorden samen, waardoor hij/zij zich ervan bewust wordt wat de waarde van deze ervaring/les was. Maar dit is eveneens een mogelijkheid voor de docent om te checken of de leerdoelen bereikt zijn. Reflectieve vragen zijn: Wat vond je het meest belangrijk om geleerd/ervaren te hebben? Wat zou hierover nog meer willen zien of weten? Wat heeft nu de meeste vragen bij je opgeroepen? Welke ervaringen of inzichten waren het meest verrassend? Welk kunstwerk sprak je het meeste aan en welk kunstwerk sprak je het minste aan? Waarom? Wat heb je over kunst ervaren of opgemerkt dat je nog niet wist?

M3) *reflectieve (bespiegelende of evaluatieve) vragen* over kunst

M4) *reflectieve vragen over het leerproces van de leerling*: Wat vind je dat goed gegaan is en wat vind je dat minder goed gegaan is? Hoe zou je jezelf nog meer kunnen motiveren voor dit soort opdrachten?

SOCIAAL: COMMUNICEREN (IN DIALOOG) MET ANDEREN DOOR EN OVER KUNST

Leeractiviteiten: (van eenvoudiger naar meer complex) communiceren; presenteren; helpen; inleven; respecteren; inspireren; zelfinzicht tonen; inzicht in de motieven van anderen tonen; feedback geven en ontvangen; evalueren; verantwoordelijk zijn; betrokken zijn; synergie opzoeken; co-creëren; systeem-bewustzijn (familie, maatschappelijke organisaties, media, culturen etc.). (S = sociaal)

Werkvormen: (deze kunnen aangepast worden aan de leerling, het niveau van de leeractiviteiten, de leerstof).

S1) *Check-in-duo's*: twee leerlingen wisselen met elkaar uit wat zij bedacht of gemaakt hebben als antwoord op een vraag of opdracht, zij checken dus samen of het goed is.

S2) *Denken-delen-uitwisselen*: eerst denkt iedere leerling individueel na over het antwoord op een vraag; daarna wisselen zij uit in duo's en samen brengen zij hun antwoord in bij de groep.

S3) *Team-interview*: om de beurt interviewt de groep 1 van de leden;

S4) *Dialogisch leren*: leerlingen vullen elkaar aan door goed naar elkaars inbreng te luisteren en denken met elkaar mee - gericht op consensus bereiken.

S5) *Expert-methode*: leerlingen werken in groepen aan onderzoeksvragen of opdrachten. Vervolgens wisselen zij als experts hun kennis uit aan anderen. Die anderen informeren hen weer als expert over andere onderdelen. Bij alle samenwerkende werkvormen is het belangrijk dat leerlingen individueel aanspreekbaar zijn; er een meerwaarde ontstaat door samen te werken en zij dus samen succes ervaren (synergie).

Tenslotte: Creatieve en effectieve docenten proberen zelf nieuwe werkvormen te bedenken, maar concentreren zich daarbij wel steeds op de grotere leerdoelen. Als een werkvorm leuk is maar niet effectief (tijdrovend) of betekenisvol, voelen leerlingen dat haarfijn aan. Leerlingen kunnen overigens ook zelf werkvormen, opdrachten of toetsvormen bedenken en uitwisselen als werkvorm. De lijst van aangegeven leeractiviteiten is zeker niet volledig en kan nog aangevuld worden. De voorbeelden van werkvormen kunnen eveneens aangevuld worden of gecombineerd worden. Bekijk ook de suggesties voor docenten van het Universeel design voor Leren. Op de USB stick ziet u werkvormen zoals observerend leren en differentiëren. Succes met het bedenken van afwisselende, motiverende en effectieve werkvormen!